

A mesterség játéka

AZ UTOLSÓ MŰ

Az író nagy gondban volt. Megunta ezt az egészet: betűket írni fehér papírra, történeteket kiagyalni, neveket keresni, begyömöszölni a hömpölygő anyagot holmi feszes szerkezetbe. Tulajdonképpen már csak a tömondatot szerette, vagy már azt se. Egzakt közlések után áhitozott; egzakt közlések után, melyek erőszakos személyiségétől függetlenek. De tudta: az egzakt közlés az irodalom főllensége, a halál maga. Hiszen éppen az egyéni világkép e működés lényege — noha ez az egyéni világkép sokszor egyéni tévedést, egyéni zsákutcát jelent csupán.

Írónkban megkopott a különvélemény mámora, a vélt igazság szentsége fölborzolódott, átminősült: bölcs megértés lett belőle, a bátor ítélkezés hiánya. No meg az idő is eljárt, sejtjei belefáradtak a folytonos újjászerveződésbe, testében a biológiai rend — mint a molyos bunda varrata — hol itt, hol ott fellelt fel, szinte szégyellt már panaszaival orvoshoz járni, attól félt, egy szép napon az orvos megcsóválja a fejét, két ujja közé szorítja az egyre laposodó mellkast, s a szakértő megfellebbezhetetlenségével így szól (hangjában a kötelező sajnálkozással):

— Ezt már nem érdemes... Döbja el. Dobja el, ha mondom.

Végül is elég öreg, s eleget hagyhat hátra. Mindent megélt, földolgozott már. Azért egy utolsó írás kellene. Végrendelet helyett. Valami csúcsnovella. Súlyos pont a panaszos, dallamos mondat végére. Kupolaféle az építmény tetején, visszavonhatatlan jelzés, hogy minden elkészült. Kívül-belül minden.

— Segíts — mondta asszonyának, aki tíz éve már anyja volt csak, szerencsés alkat: valódi mártír, a mártíromság tudata nélkül. Befogadta a sok keserűséget, földuzzadt tőle, kővér hasát büszkén, méltósággal hordta, mint egy különös, szellemi megtermékenyítés kései gyümölcsét.

— Segíts — mondta neki az író; nagyon szép ősz volt, lépegettek a budai fák közt, gyenge, tavaszhoz illő szél támadt, s az avarban halk ropogás-kopogás, mintha kicsi állat menekülne valahonnan valamerre.

Az asszony gondolkodott. Tartós maszkot keresett, ami mögé ezt a védte- lent elbújtassa. Erős maszkot, amelyik szorosán tapad a bőrre.

— Légy elégedett — mondta hittel, s két, vé alakra tárt ujjával mosolyba csípte a férfi ajkát. A mosoly illedelmesen rögződött, de mögüle még ijesztőben kitetszett a tekintet kétségbeesése, az árulkodó szemkivágás az alkalmi papírmásén.

— Elégedett vagyok — felelte az író és bólogatott. Válla meg-megrándult, ide-oda pásztázott pillantása. Mint a gondos mesterember, aki dolga végeztével széthagyott szerszámait keresi: mehetnékje volt már, az új címet is tudta, csak az utak között kereste még a legtisztábbat, legtökéletesebbet.

Az asszony hallgatott. Lépegettek, figyelték a közelítő zajokat, vártak valami üzenetet. De csak a nappal távozott s emelkedett a köd, mint a mérgezgáz, fenyegetően, egyre följebb.

Az író mindössze meghült, tüdőgyulladással ágnak esett.

— Veszélyes — mondta az orvos. — Leromlott szervezet.

Az asszony sirt, már félig eltemette.

— Tüdőgyulladás? — az író két lázroham közt eltűnődött, aztán határozott. Összeszorította a fogát és meggyógyult.

— Jobban fogok vigyázni — mondta asszonyának. Az asszony azt hitte, örömhírt hall, a férfi nem ábrándította ki, odavetette ajándékul a számára már használhatatlan, elrongyolt reményt.

Amikor új égőt csavart a csillárba s véletlenül feljebb lépett a létrán — a már nem létező fokra —, leesett és alaposan megütötte magát. Megtiltotta, hogy orvost hívjanak, s borogatással, tornával talpraállt három hét alatt.

— Az életősztonöd ment meg — mondta boldogan az asszony. Mégiscsak fontos ez a hatalmas életőszton!

Az író ráhagyta. Óvatosabb lett, sokkal. Kiparancsolta a konyhából a borsot és az erős paprikát. Gyomor- és bélkomplikáció...? Gusztustalan.

Egy történetre gondolt szüntelen, egy harminc-negyven év előtti történetre (talán regényrészlet vagy álom): száraz, öreg férfi fekszik a hordágyon, oldalt fordul, kezét finoman szája elé emeli, köhint egyet, s ez a köhintés kisegíti a lelket. Természetes így és fenséges. A szívhalál is az, bár gyakorisága kissé csökkent az értékét.

Utoljára kamaszkorában képzelődött ilyenformán: csakhogy akkor a halál mikéntje, a *forma* nem érdekelte még, csak a túlélők zokogása, a gyászos párbeszéd, a bűnbánó környezet vezeklése. Azóta fölfedezte: saját halálunk nem eszköze semmiféle bosszúnak; legfeljebb zavart kelt, sajnálkozást, némi tétova riadalmat. Csak a mód, a *mód* emeli legendává a banálishan szükségszerűt.

Az író türelmetlenkedett. Testi ereje fogyott, reggelenként nehezen ébredt: mintha lassan csuknának egy ajtót, és a rés — ahol visszatérhet — egyre keskenyedne. Fulladozva préselte át magát.

— Nem lesz ennek jó vége — sirt az asszony.

— Igen, igen. A jó vég — mormolta írónk. Ajándékozni kezdett: pénzt, szobrot, néhány képet, apró tárgyakat. Kéziratot, levelet. Nyájasabb lett mindebhez. Mintha meg akarna vesztegetni valakit, mintha ki akarna érdemelni egy végső kegyet, holmi díszkötést a posztumusz gyűjteménynek.

Az ihlet ragyogására még emlékezett. A nagy sötétség órái, a hideg világ után, a viaszba fagyott, üveg alá csukott lények között ahogy hirtelen föllobban a szín, átmelegszik a tér, törlik az üveg, a teremtmény ébred és kilép... A többi aztán végrehajtás. Precíz szolgamunka.

Még egy nagy ihlet! Csak egy utolsó mámor. S nem lesz különbség: a közvetítő és a közvetített összeforr. Következik a tökéletes megvalósítás, segédanyag, toll és papír, nélkül.

— Türelem — biztatta az asszony.

— Türelem! — felelte párhuzamosan, s mosolygott azon, a szavak mesetere, hogy a szó önmagában milyen félrevezető.

— Nézz a lábad alá — oktatta az unokája, s gyengéden megrázta a könyökét. — Elcsúszol és kész a baj...

Fontolóra vette. Nyaktörés? Ez gyenge. Szenilis nyugdíjasoknak való, akik botjukat rázzák és lyukas szatyorba hulladékot gyűjtenek.

Írónk gögös volt. Kivételt a kivételesnek! Kényszert, ami választásnak látszik mégis.

— Figyelj mindenre — mondta társának, s az hozta a teát, altatót, csillapító, elektromos takarót, örökös, ok nélküli büntudattal.

Nem volt szíve beavatni. Hiszen észre se vette, ez az asszony, boldog szegényke, hogy hármában aludtak mindig. És az a harmadik ölelt legfájóbban, legedesebben.

Aztán egy nap valahogy nem is gondolt az ügyre. Nem fájt semmije, agya is frissen működött, nézte a járdát; érdekes, mintha sose látta volna. Szinte húsz évet fiatalodott. Józan hétköznap volt, majdnem nyár. Ott sétált mellette tisztelőinek egyike: élénk, középkorú példány, a lázadáson túl, de még innen a csüggedésen, a legalkalmasabb tanú; mértéktartó, előadásában stílusos és csak egy parányit tébolyult, éppen.

— El kéne innen menni — mondta az írónak, hangosan az utcai csikorgásban, kövek közt botladozva. A kipufogó benzingözöktől mindketten fulladoztak. — Szabad térségbe... ahol tiszta a levegő. Ahol még van egészséges növényvilág...

Az író felszólításnak vélte. Történjen végre határozat. Megállt. S egy percre megállt vele minden. Mint a Csipkerózsika mesében, égen és földön abba-maradt a mozgás, beragadt minden elkezdett mozdulat. Mérgezett szúrás. Csönd lett, elemeire bomlott a fény. Aztán — megváltó csók — újra lódult a kép, felbőgött a láрма.

Egy hároméves gyerek hirtelen elengedte az anyja kezét, játékosan az út közepére futott. Az autóbusz sikítva fékezett, — írónk érezte még inyén a surlódó magas hang vasízú váladékát, s fölismerte a kínált kegyet.

A gyereket — másodperc töredéke alatt — visszalökte az útra. A szokatlan lendülettel megpördült saját tengelye körül, a sál, mint a múmiapólya, nyakára csavarodott; aztán, akár koncentráció után az artista, elszánta magát, s csak arcát védve becsúszott az ágaskodó kerék alá.

Országszerte megfújták a harsonákat. Gyönyörű szövegek méltatták.

„Alkotóereje csúcán ragadta el a halál.”

„Távozhatott-e méltóbban? Nem csak képletesen, a valóságban is életét adta a jövőért...”

„Legyen példa testreszabott halála!”

Nyilatkozott méltóságosra kábított felesége. Elmondta, mindig ilyen volt ez a tüneményes ember: önzetlen, melegszívű, indulataiban is nemes. A megmentett gyermek csuklott és hallgatott, meg akarta enni a mikrofont, az anya pedig hálálkodott, a nagy halottat tegezve szólongatta.

Túl émelyítő korona. Túl díszes ez a befejezés, túl kerek, már-már bővli. De írónk tudott szerkeszteni.

A szemtanú kissé bambán, titokzatos mosollyal hagyta, hogy faggassák. Mintha megrendülése okozná, sűrűn pislogott.

— Kétségkívül.

— Ez igen.

— Szörnyűségében is fenséges.

A temetés után azonban rumot öntött a sörbe, s válogatott barátok körében, gyötrődve, kínlódva, önmagával is tusakodva, csak kimondta:

— Az a gyerek. Abban a kockás, pomponos sapkában. Nem tudom. De mintha már előbb félreugrott volna... Tulajdonképpen — egészen halkán suttogott — ...nem volt *kit* megmentenie.

Kiitták poharukat, szent borzongással.

Ezzel a furcsa csavarral ért véget a történet. Mint a remekmű: zavartkeltően és szabadon.

AZ ÉLMÉNY

A tökéletesség taszító. Különösen, ha másban véljük felfedezni azt. S ez az író ilyennek látszott: tökéletesnek. Őrizte fiatalságát, arca ovális, szeme nyugodtszürke, termete magas, haja még elfödte tarkóját, s a maradék minden

komikum nélkül borult a fejére. Feleséget nem tartott, kiválasztotta a legfrissebb nőt. Erre kényes volt: tiszta pohár, tiszta zokni, tiszta nő. Az italt nem szerette, de győzte. Adósságba nem keveredett, kisebb kölcsönöket szívesen adott. Emberi formáját fölénytel viselte, s kedvét találta abban, hogy bármilyen társasághoz alkalmazkodjék. Mintha fiókból keresné ki aznapra esedékes modorát. Élete szakadatlan kompromisszumokból állt, de az írásban nem ismert semmiféle megalkuvást. Legrobbanóbb kéziratát is ártatlan mosollyal bírta a szerkesztőkre, akik aztán töprenghettek, ennyire hülyének nézik-e őket, vagy szellemi bátorságukban ennyire bíznak...?

Írónk önmagából indult ki, s mivel kedvelte önmagát, nem értette, fájtneki mások gyűlölete. Ő nem tudott gyűlölni: egységes, szenvedő masszának tekintette az emberiséget, a mocsárba süllyedés állapotában, éppen. Azt már az esze diktálta, aki ilyen körülmények között cselekedni akar, vigyázzon: maradjon kívül, egy-egy szilárd talajcsomón. Onnan nyújtogassa a mentőbotot. Esetleg — mint a térképész — rögzítse a legveszélyesebb helyeket.

Hiányzott azonban belőle az igazi szeretet oldódó képessége, s talán ezért sóvárgott szeretet után szüntelen. Mint a hideg kő a napfény melegére: hogy a hőt elnyelhesse, s aztán visszasugározza a hűvösödő sötétben. De nem hitte már, hogy ilyen szerencse érheti; kitaláltóságába belenyugodott. Néha igyekezett legalább szánalmat kelteni, de ez mindig kudarcba fulladt. Panaszait ironikusan hallgatták, hibátlan kezelőjét, nadrágja élet s szája tolakodóan egészséges, húsos görbületeit vizsgálgatva. Helyzetére pontos hasonlatot keresett, végül is — némi túlzással, hajlama szerint — holmi bogárhoz hasonlította magát, amely szüntelenül élelem után mászik, csak fölvenni nem tudja többé, mert menet közben elvesztette legfontosabb érzékszervét, a tapogatócsapot. De mint általában a hasonlatok, sántított ez is, hiszen neki esze ágában sem volt megdöglölni, fizikuma hibátlanul működött, az ellenszenvet ezzel is növelve.

Már-már eldöntötte, hogy valóban tökéletes. Vagy egyszerűen csak különb. Ezt megerősítendő, beszerzett egy újfajta mosolyt, a bánatos, megbocsátó fensőbbség mosolyát. De nem sokáig használhatta.

Egy éjszaka — hajnali háromtájt — arra ébredt, hogy valami nincs rendben. Valami kizökkent, véget ért és érkezik egy ismeretlen.

Várt. Feküdt nyitott szemmel. Már esett vissza a pillája, amikor újra jelentkezett. Bent, a belek közt, mintha egy éles penge foronga, szűk folyosóban. Feljajdult, fölkiáltotta a villanyt, de a képek nem feleltek. Minden elfordította az arcát. A könyvespolc kötetei egybemosódva, olajos futószalagon szaladtak ide-oda.

Újra a hányás, újra a pengéfájdalom.

„Gyomorrontás, némi bélfertőzés” — fölényeskedett.

Azután székelési inger és vér.

„Az én vérem” — gondolta sértődötten. — „Az én vérem, ilyen környezetben!”

Végül vonított csak, lucskos verejtékben dobálta magát. Irtózott a mentőktől.

Legalább egyetlen barát. Barát...? Egyetlen ember! Lapozott a kis telefonfüzetben. Közületek. Csupa hivatal. Távoli kapcsolatok, ez is, ez a jelentéktelen fickó, a lerágott körmeivel, a töméntelen, kézzel írott verssel.

Odakünn már görgették a kukákat, szívta a kocsis a szemetet. Reményt keltett a kinti élet.

Tárcsázta a jelentéktelen fickót. Hogy miért őt éppen, nem tudta megmagyarázni.

— Halló — szólt viselkedés nélkül, gyöngye hangon. — Tudom, hogy különös, de meghalok, azt hiszem.

A fickó húsz másodpercig csendben volt a vonal végén, aztán határozott utasítást adott:

— Tegye le a kagylót. Nyissa ki az előszobáját. Negyedóra múlva jövök. Orvost hozok. Tartson ki.

— Igen — felelte az író. — Nagyon szépen köszönöm. Jaj de rosszul vagyok.

Pénzt és néhány fontosnak vélt apróságot gyömöszölt a téglalap alakú, kattanós rugóra nyíló aktatáskába; a kéziratait kiszórta, maga mögé dobta a lapokat, talán kabalából, mint más a szerencsepatkót.

Aztán hagyta, hogy a lélek testté váljon. Belekapaszkodott egy kézbe. A jelentéktelen fickónak meleg, erős és száraz keze volt; csillogott diószínű szakálla.

— Nincs baj — mondta dallamosan, inkább duruzsolva —, itt az ügyeletes doktor. Ágyat is szereztünk... ahol a nagybátyám a főorvos.

— Ami fáj, az rendszerint nem veszélyes — nyilatkozta az ügyeletes, kedélyessége írónkat megnyugtatta. — Le a gatyával!

Injekció, lassú bódulat. Eperszínű kivülett, amit az ébredés borzalma követett. Fél percre még a tegnapelőttet élte, kereste az új nap fényét, az első teendőt, lába-keze már pattant volna — azután fölismerte a kórházi ágyat s az ágyról a szenvedést. Megint hánynia kellett, egyedül feküdt a szobában. Nyomogatta a csengőt, az ajtó felett fenyegető fény villant, mint árokszálen a stoplámpa. Jobbra talált egy porcelánbögret, belehányt.

Jött egy asszony, még fiatal, hosszúszerű, fűzős vászoncipőben. A haját fehér pánt osztotta két szigorú dombra. Elvitte a bögrét, megcsapkodta a párnát, becsúszatta a kacsát.

Az író ösztönei az anyai védelmet már rég elfeledték. Szégyellte, de mégis jól esett, amikor a nővér megsimította arcát, s testét a nedves szivaccsal végigtapogatta.

Egy rövid időre pihent a kín. Mint a lusta hóhér, aki szusszan egyet, amíg az új kötél készül. Ő a szavakat kereste addig, a doktorhoz intézendő formás mondatokat, melyek egyrészt gyors intézkedésre serkentenek, másrészt parányi fölényt biztosítanak a nagy esettségben. De még a száját se tudta kinyitni, egy erős, szőke szőrzetű fiatalember fehér csákóban, egyszerűen felnyalábolta, s rácsomagolta a guruló kocsira.

A fehér csákón lila körpecsét, titkos rangjelzése egy idegen seregnek.

— Vizsgálat — mondta a fiatalember a liftben, s a cipőpertlijét kötögette.

Írónk méltatlankodni akart, kiselőadást fogalmazni a „bánásmód”, „bemutatkozás”, „kölcsonös bizalom” tárgyköréből, de vízszintesen roppant nehéz kiselőadást tartani. Későbbre halasztotta mondókáját, aztán a vizsgálóasztalon, szinte négykézlábra állítva, végképp lemondott róla. Már örült is, hogy ebben a pózban legalább meghagyják személytelennek.

A vizsgálat kellemetlen volt, fárasztó, de nem túl fájdalmas.

„Új szemszögből láthatom a világot” — gondolta, s mint a kutya, ha korbács előtt lapít, csak a szemét járatta körbe-körbe.

Az orvos sokáig mosakodott. Azután a guruló kocsi mellé lépett.

— Még néhány röntgenfelvételt is készítünk — mondta. — Nincs pontos diagnózis. Türelmet kérünk, addig is. Tóni majd délután fölvidítja.

Ó, igen. A rendes, csillogó szakállú fickó. Az unokaöccs.

— Doktor úr... mégis. Én még soha ilyen helyzetben... illetve ez az új, szokatlan kórházi szituáció... mégis... mire tippel?

— Orvos vagyok, nem bukméker. Túléli. Egyelőre ez tartozik önre.

A fiatalember, már az ágy mellett, fölszólította:

— Karolja át a nyakamat. Úgy könnyebb.

— Főlöleges. Tudok mozogni!

— Nem tanácsos.

S valóban, ahogy a műtős alányúlt s ő csimpaszkodva átölelte az izmos nyakat, megint kiütött homlokán a víz. Feljajdult, karja aláhullt.

A fiatalember óvatosan tartotta, s vigasztalta lágy, csaknem női hangon. — Csak egy kicsit még . . . no semmi, semmi.

Mint a modern Pieta, egy örült festő vásznán. Fölbolydult rend: férfi ringatja a férfit, a későbbi áldozat a már leterítettet.

Aztán közönyössé fakult a kapcsolat.

„A humor — gondolta írónk s ebbe fogódzott — a humor. Ha úgy tetszik, ironia. Röntgenfelvétel, fénykép helyett, a következő kötet elejére.”

„Ha lesz következő” — a gondolat megbicsaklott, agyát elborította a szennyes félelem, s a fizikai kín szüneteiben el se hagyta többé. Délutánra már azt sem tudta, melyik rosszabb. Parázson forgó teste jeges folyóba csusszant, s vissza megingt.

Kérte a kábítót, elrúgta magától a féltve őrzött, keményre sarkított öntudatot.

Illatra ébredt; egy törött szárú szegfű hajolt az arca fölé. Körülkémlelt félig nyitott pillája alól. Mindenütt virág: bögrében, tálban, konzervdobozban. A szegfű a konzervdobozból lógott az ágyra. Még rémültebb lett, rémültté tette a tömény illat és a pléhdoboz hideg csillogása. Ujjai végigsimították a hasára boruló durva vásznat, csipkét nem érzett, s azt mondta könnyebbülten, gyerekes diadallal:

— Hiszen fehér. Nem is fekete ez még.

Valaki fölsírt és hátat fordított az ágynak.

— Nincs magánál. Édes jó istenem . . .

Az író — egy pillanatra a régi energiával — arra gondolt, hogy asszociációit végeredményben sohasem értették; de ami az egészségéstől zseniális: homály, ugyanaz a betegtől az önkívület zavara csupán. De nem magyarázkodott, inkább megnézte, ki ül a lába fején. Gyengéden taszított egyet rajta.

Fölugrott a csillogó szakállú Tóni, szemüvegét a kezében tartotta, piros és meghatóan meztelen volt a szeme, a síró nő is hátrafordult, szempillájára kis gyöngyök tapadtak, festetlen arcán sok apró kráter, az időbecsapódás vakolatlan nyoma. Babaszerűsége megsemmisült s nemisége vele veszett. Még bőrének tapintása, a kézszorítás jellege is változott. Az író — mintha most találkoztak volna először — csak nézte a látogatókat. Megrendítette ez az új, emberi minőség. Felragyogtak a részletek is: a fénycsik lebegése, kalács mazsolával, az ablakban befőtt. Szag és íz társult minden színhez; rátalált a betöltött létezés szokatlan mámora.

„Hiszen ezek szeretnek engem” — gondolta, s a szó értelme agyából szívéig csúszott. — „Lehetséges ez? Hát mégis *van* . . . ?”

Mert hirtelen ő maga is érezni kezdte, mintha egy görcsös ököl ujjai nyílnának szét, valahol bent, a gyomra mögött, s az ujjak érzékeny vége veszi a hullámokat, aztán sokszorozva sugározza vissza.

— Kedves. Édes-kedves, elmúlik . . . — mondta a nő. — Elmúlik, meglátja.

— Bátyám — mondta a fiú —, szakadatlanul csöng a nővérszoba telefonja. Nagy ijedséget okozott a szakmában.

— Valami Károly járt itt az Alaptól, húslevest küldött a felesége, édes-kedves . . . egyen egy kis levest.

És jöttek. Évák és Lászlók. Kovács és Hétfalussy. És az író nyújtotta a kezét, kapaszkodott, nem akart gondolkodni többé. Csak elmerülni ebben a bizsergő melegben, törleszkedni a fájdalom szüneteiben, élvezni a szokatlan vegyülést, a menekülő szervek boldog oldódását. Mintha feltártak volna előtte egy eddig kívülről bámult, szigorú lakattal zárt leporellót — plasztikus formákkal, új dimenzióba ugrott a világ.

— Lehet, hogy meghalok — szólt az orvosnak. — De legalább *megtudtam*. Az utolsó pillanatban.

— Jó — mondta az orvos. — Ne dramatizáljon. Kis műtét lesz, kellemetlen, de nem veszedelmes. Tucatmunka.

— Rák... — és hirtelen, ravasz fejfördítással elkapta az orvos tekintetét. De csak gúnyt látott abban és némi unalmat.

— Nem rák. Fekély. Hosszadalmas ócskaság. Állítsa le a nekrológokat.

De ő élvezte még, mint a karácsonyt. Önmagát élvezte elsősorban. Ahogy ringatta a szeretethullám és ahogyan megmártózott benne. Álmai titokzatosak és lebegők voltak, visszajárt az anyja, tanárai, pajtásai, a lányok, s ő mind-egyiket forrón szerette.

A műtét előtt megköszönt mindent. Az utolsó köszönöm — már kissé csonkán, mint minden általánosítás — félig a torkán akadt.

Könnyen, komplikáció nélkül ébredt. Gyorsabban gyógyult a szokásosnál. Még gyanakodott: talán-talán hamis volt az egész, nem neki szólt, csak az odaképzelt halálnak — most majd újra kivetik, s az egészségben merev, zárt lesz ismét ön maga is.

De vele örültek. Mint a leckét, ismételtették a kedvező jeleket. Odaultek az ágya szélére s póz nélkül fülébe suttozták saját bajaikat. Átesett a kötelező próbán, befogadta a falca.

A dióbarna szakállú Tóni karonfogva sétáltatta, s írónk élénkülő kíváncsisággal lesett be a tiz-tizenkét ágyas kórtermek ajtaján. Szinte bánta már, hogy külön szobát kapott.

Tóni elmondta, milyen büszke a bizalomra. S hogy csak kivételesen nagy emberek képesek ennyire föltárulkozni a bajban.

Ezmeccseréik egyre elragadtatottabbak lettek. Az utolsó napon már arról beszéltek, mennyit lehet ebből az ügyből szellemileg „profitálni”.

— Ne használjuk ezt a kifejezést — javasolta írónk —, arról van szó, hogy előbbre léptem a megismerésben. Egyszerűen *kellett* ez a nyavalya.

— Úgy, úgy — bólogatott Tóni s elcsúszott a frissen mosott kövön, s az írónak már volt annyi ereje, hogy visszahúzza. Billent a mérleg.

— Arról van szó — folytatta az író, s gyengéden lenyomta Tónit a fehér padra —, hogy gazdagabb lettem egy fontos árnyalattal. Legyen bátorságom, hogy ezt bevalljam.

— Az élmény — mondta Tóni s megkérte az író, üljön le ő is —, ami majd az új műben lecsapódik...

— Ez a tisztesség, ez a ragaszkodás — sorolta az író, a hangja egyre ércesedett —, ez a féltés, ez az önzetlen aggodalom...

Átfogta, hálásan Tóni vállát. S csak egy pillanatra gondolt arra, tulajdonképpen komikus Tóni magasított sarkú cipője. Kis ember, így akar megnőni. Részvétet érzett, jó és nemes részvétet.

Tóni megroskadt a rázuhanó kar súlya alatt. De viselte.

— Az élmény — mondta —, ahogy formálódik. Szükségszerűen, ezek az új benyomások, szükségszerűen...

— Igen — helyeselt az író —, egy teljesebb kép... bizonyos oldottság...

Valahogy elakadtak. Az író elvette a fiú válláról a kezét, ölébe ejtette. Papucsá orrát — meg-megemelintve — nagy alaposággal vizsgálta.

— Például — igyekezett Tóni, a csöndet biztatásnak véelve — most már olyan stádiumba jutott a dolog... hogy hasznos lenne, mintegy alapkövet, letenni... a döntő élmény hatására...

Az író hallgatott.

— Itt az ideje — lendült bele Tóni —, hogy a világosan fölmérhető többletek irodalma is megszülessen. Tökéletlen a térkép, ahol csak a völgyek... a domborzat sohasem...

Az író helyeselt. Azután az ápolónők bokájáról, a kórházi kosztról csevegtek. Az író kissé szórakozottan dicsérte a bokákat, a kosztot pedig kissé szórakozottan szidta.

— Fogadok — kiáltott a fiatalember —, fogadok, hogy már megfogant az új téma...!

Az író szégyellősen mosolygott.

— Ugye, eltaláltam?

— Semmi, semmi... inkább csak afféle gyakorlat... Fekszik a tizenhármában egy bedeszázott öregúr... már négy napja figyelem. Nem jön hozzá a kutya sem. Átlógatja a kezét a deszka fölött. Mintha evezne. Belekap a szomszéd ágyneműjébe, húzza, tépi. Az ágyszomszédja veri a kezét, vaskanalal. Mintha tanítaná, micsoda kegyetlen oktatás.

Nem fejezte be, elhallgatott, zavartan. A fiatalember se szólt.

Aztán nevettek egyet. Több kérdés nem esett, mert a lépcsőnél ott állt az ügyeletes szerető, dagadt szemhéjára már fölragasztotta műszempilláját, feszes ruhájában ismét uralkodott a melle. Hozta az elbocsátó papirost.

— Ön szabad — mondta az orvos, fél órával később, s a liftig kísérte a megjavított munkadarabot.

Írónk habozott; lassan, mint ahogy állat a hosszú séta után ketrecébe tér, a fülkébe lépett. Szédült még, de automatikusan rátalált a vezérlő gombra.

A BOSSZÚ

Apró csontú, kicsi nő volt, szemöldöke dús, összeért közepén. Egyéniségét ez a szemöldök s a szokatlanul fejlett, kiugró vállszélesség határozta meg: senki se vélte törékenynek, s bár valóban gyenge fizikumot hordozott, védelmi ösztönt mégsem ébresztett senkiben. Lassan bele is szokott a szerepbe; kiterjedését szögletes mozdulatokkal szélesítette, szemének keskenyre húzott résén át sugárerős pillantásokat lövellt. Sötét köpenyén újdonságnak hatott a népi szöttek mintáival tarkított szegély: éles határt húzott a test és a ruha közé. Már régen író volt, de játszott még a tanárt is. A hétköznapi muszáj-uralma: menedék az is. Ki- és bemenni csengőszóra, az igazságos értékrendet megszabni, közvetíteni *áttétel nélkül*: a veszett fejsze nyele csak, a csupaszkodó mezőn a nyáj melegének illúziója.

Az írást is, tanítást is boszorkányságnak érezte, az idegszálain átfutó varázsfuvalom nélkül nem ért semmit az egész. Egyénisége talán ezért csúszkált a szüntelen kinyilatkoztatás és a folytonos kételkedés között; a jelenlétét jellemző furcsa feszültség hasonlatos volt ahhoz a bámulathoz, amit a szemlélő repülőparádékon érez: a gép csillog a nap alatt, majd bukfencezik, süllyed, orra veszedelmesen célozza a földet — de mégis, egy csavarral ismét föllebben és még magasabbra szárnyal. A hatást azonban rontotta az asszony hangszalagjainak gyors kopása. Amikor már recsegtek-ropogtak a szavak, hirtelen megállt, harapott a levegőből, a szeme kijebbe ugrott, mintha szenvedne. Az egyik tanítványa — persze a legjobb — azt mondta egyszer, olyan ez a nő, mint a kételtű: meg kéne szálni néha s visszadobni egy kevéske időre valami másikat, ismeretlen elembe. A többség tréfásnak tartotta inkább, ahogy ez az emberi lény fintorogva kérdezik: újra összegyűjti kiszáradt szájában a nyálat.

Ez az író — sem az iskolában, sem másutt — nem ismerte a parancsszót. Sokkal ravaszabb volt ennél: úgy kért, hogy nem lehetett megtagadni. Talált egy rozsdás kulcsot a világhoz, megtisztogatta szépen, szeretet helyett úgy jelölte: azonosulás. Használata eredményes (és egyben tisztességes) módszernek bizonyult; ajándéknak, ami bőven visszatérül. A kezére bízott diákok ösztönösen meghálálták neki: mindenkoron átengedték az utolsó szó jogát, a summázatot, kedvéért levetették a tanulói álarcot, s igazi valójukat mozgatták az új, szokatlan közegben.

Az íróasszony azt hitte, a közös aurába már-már bevonható minden: a butábbak az érzelmeikkel tapadnak, az eszükkel az okosok, s egy-egy kivétel egész lényével működik. Olvasóit is így tartotta számon, nem volt büszke, csak világos tudatú.

— Mindenki van valami jó — mondogatta, amikor a katedrára lépett, s nem érezte ellentmondásnak, hogy íróasztala fölé görnyedve megfordult a belső utasítás: mindenben él a gonosz. Viselte ezt a kettősséget, mint a fregolika-bátot: kifordítható ugyan, a beavatottnak mégis egy s ugyanaz.

Szerette a nehéz helyzeteket, legyőzésükért a színeváltozást is vállalta olykor-olykor. Tudatosan színlelt, s ezért fölmentette magát. Kellett neki a napi aprómunka diadala, hogy az alkotás kiszámíthatatlanságát elviselni képes legyen.

Ferenc Ferencnek hívták az év közben odadobott, irtózatosan sovány és irtózatosan magas fiút. Mintha összehúzódná teremtett féreg lenne, süppedve ült a padban, csak amikor felállt, nyúlt ki hirtelen, harmonikaszerűen a teste. Az asszony tudta, hogy ez a kegyetlen társítás nem alaptalan, megbízott asszociációi igazában. Eleinte izgalmas feladatnak vélte ezt is. Minden gyengéd fortélyát bevetette, hogy a személyre szabott ígét megtalálja. De erről a fiúról lepergett minden, mint olajos bőrről a harmat. Idegen testként ékelődött a verssorokba, fölfogta és elnyelte az áramot, szigetelőként működött az asszony és a többi között. Csak a hazugságot ismerte, de a hazugsággal sem volt célja, s azzal sem, amit a társaival cselekedett. Szövegeket csempészett az ülepük alá, festéket öntött a zsebekbe, a tanári székre rányomta a mocskos szivacs levét. Rágalmazó cetlikkel ugrasztotta szét az egybekeveredett párokat. Mindent kimart tömény rosszakarata. Semmit sem tagadott, mert sohasem kapták rajta.

— Bizonyítsák be — mondogatta, s bár az arcán ülő torz vigyor maga volt a bizonyíték, ilyen szubjektív érvekkel mit sem kezdhetek. Tarkóján a haját ellenszenvesen magasra nyírta, ismeretei a kötelező minimumot elérték. Szülei is félték tőle, két leszázálekolt rokkantnyugdíjas, kézenfogva keresték fel az iskolát.

— Úgy vártuk, mint a csodát, késő napjainkra — mondta az anyó, húsz évvel látszott koránál öregebbnek.

— S úgy jött, mint a mennykőcsapás — helyesbített a bácsi, selypegve. Aggódva az ajtóra pillantott. — Összetörte a fogamat, kérem. Reggelre, a pohárból. Mozsártörővel.

— De ő tagadja — mondta gyorsan a néni — ... Csak meg ne buktassák. Akkor tovább marad a nyakunkon.

— Végbizonyítvánnyal mégis könnyebb — bólogatott az apja. — Meg kell tőle szabadulni. Ez a helyzet.

— A tulajdon szülei... — mondta az igazgató, némi hivatalos felháborodással.

Az író azonban utálta az illemből játszott érzelmeket. Értette a szülőket. Ártatlanul nemzették a szörnyet; tulajdonképpen a szörny is ártatlan, s most elpusztítja őket mégis.

Újra és újra próbálkozott hát. Meglobogtatta egyénisége minden színes rongydarabját. De a gyűlölet a fiú szeméből naponta végigcsurgott a legneme-sebb anyagon is. A néma gyűlölet. Az ok nélküli s ezért kikezdehetetlen. Nem nyílt a fiú lelkén egyetlen rés sem. Golyó- és lángbiztos vértzetbe burkolta őt saját emberalattisága. Szemének nem volt távlata, szembogara mint a cél-táblák vízfestékkel odamázolt karikája, ürességben a nagy fekete pont. Hegyes oldalfogát gyakorta alsó ajkára támasztotta, s a titokban suttogott gúnynevet: Drakula, rangként, büszkén viselte.

Az asszony szerette a torzulásokat, jól tudott íróként bánni velük: szét-szedte a jelenségeket, aztán újra összerakta, majdnem ugyanúgy, csak más sorrendben éppen. A részletek készséggel szolgáltak egy magasabb rendező elvnek. De ez az eset más volt. Olyan egyértelműen rossz és sötét, hogy már nem is érdekes.

— Nem téma — ismerte be — és nem is kapcsolat. Teljesen hasznavehetetlen. Így is, úgy is, maga az eleven kudarc.

Mit tehetett? Megengedte önmagának, hogy viszonozza a gyűlöletet. A fiú azonnal észrevette, s már az első jeleket is győzelemként nyugtázta. Mintha erősebb lenne, sodorta az asszonyt egy fémcs, kénköves világba. Az pedig megremült. Fölfogta a veszélyt. Kapkodva és bárgyún rendíthetetlen jóságra váltott, de ezt is elapasztotta, röhejessé tette a fiú néma megvetése.

Elfogytak a módszerek. A tanáré végképp, s hogy az íróé is, úgy látszott. Hiába keverte a figurát ilyen meg olyan történetbe, semmilyen masszával nem vegyült, mindennűn kilógott tolakodóan, feleslegesen.

Ferencz Ferenc! Ez a szerencsétlen név! Alázatosan fedi, cinkosa a fortélyos ártalomnak.

Nem lehetett belenyugodni. Az ember visszavonult. Az író kísérletezett. Dühöngött, töprengett. Képtelen bosszúterveket forralt. Végül megtalálta.

Néha a pusztá válóság is ellenség — s talán szelidebbé válik, ha sikerül mögé egy nemesebb törvényt hazudni.

— Ferencz Ferenc — mondta akkor és újjongott. Mint aki belecsömörlött már az igazságszeletkéket összekaparni, elrendezni az amúgy is mindig kicsi tálon, fölfedezte az utolsó eszközt. A megkonstruált hazugság erejét. A rosszat megsemmisítő fölmentés gesztusát.

Remek írás kerekedett. A dacos lázadoról, a szolgálaleket eltaszító jellemről, aki az ősi tájakról emlékként hordozza magában a följobbvalók parancsszavának gyűlöletét; akinek parázs a tekintete, izmos a termete, és örömmel bújnak alá a legfinomabb lányok. Félelmetesen nagyszerű hős. S ugyanez a hős órákat kísérget, félvállát alázatosan lebecsátva, egy vak öregasszonyt, valami ki tudja milyen régi címet keresve...

— Ez vagy te — mondta közönyt színelve egy üres órán, s fölolvasta a fiúnak, mindannyiuk előtt, az egészet. Sehol sem remegett meg a biztos hazugság szerkezete. Kötött minden ereszték.

Senki se mert közbevihogni.

Ferencz Ferenc fölállt, aránytalan gilisztatestét irtózatossal düh feszítette. Tiltakozni akart, fojtogatta az idegen illatú tömjén, szorította a koponyájára szögezett glória, de az író emelt a hangján és olvasott tovább.

„Most már két igaz van — gondolta közben. — És csak az egyik a tied, te ostoba. Belerúgnál az öregasszonyba, bizony, belerúgnál, tudom én. De az én igazam is él már. Megszentelődött a hazugság, szégyen ostobám...”

— ... Sokáig állt ez a különös fiú, egyedül, izzadt testéből pára szállt, s a tisztaszeműek úgy látták, áll még ott valaki a sötétben.

Befejezte.

S valóban: Ferencz Ferenc szinte eltűnt a pad alatt. Fakó köpenye látszott csak, ahogy zsuorodik, egyre kisebbre. Volt, aki a sístergést is hallani vélte.

TÉVEDESEK

A deszkapadnál találkoztak össze; az egyik már ült, az író a karfát fogta tétován, álldogált, nem tudta elszánni magát. A harmadik csak most közeledett, egyenletesen szuszogva a meredek kaptatón. A pad a csúcsig még a felet sem jelezte, jócskán távol volt a tető, hiába látszott közelinek.

— Tessék — mondta az üldögélő férfi jóságoan, s fölösleges udvariassággal arrébb húzódott, majdnem lebillent a földre. — Hála Istennek, van még hely a nap alatt...

Az író kelletlenül odatelepedett, kabátja hajtókáját fölmerévítette, hosszú, vakítóan piros sálját két oldalt a térdére igazította, mintha kissé lötyögő cipőszárába csorgatná az árulkodó vérpatakat. Sapkát is viselt, siltes, magas tetejű sapkát, pedig langyos volt az idő. Lihegett; csúfos útközetből menekült katoná-

nak látszott. Ennek ellentmondott néhány szál vöröses haja, ahogy megnövesztve a sapka alól kilibbent, s a szél ütemére amúgy is lágy arcába hajolt.

Padtársa mormolt valamit.

— Engedelmeivel, Burda...

Az író biccentett, már bánta gyengeségét. Gondolkodni akart vagy csak szomorkodni egyet, elmélkedni a tavasz pimaszságán, ahogy — mindenre fitytyet hányva — csak virit, virit, egészségesen...

— Nem szükségeltetik kalap már — folytatta Burda, koponyáján nagy zsírdudor fénylett, azt dörzsölgette kis kendőjével, mint a rozsdás csodalámpást a bajba jutott Aladdin. — Allítom felelősséggel, hiszen minden nap kijövök ide, csak egy órácskára...

— Ha nincs más dolga — kaffantotta az író, s fölmérte emberét. Különlegesen szánandó figurának találta, pedig — s ebben nem szokott tévedni — nem öreg még. Sőt, talán fiatal. A ráncok, a kihullott haj, a vájt mellkas mit se számít: nemcsak az idő gyilkol.

— Dolog mindig akad — legyintett Burda —, de a gyönyörűség mindennek a sója. Kiülök ide, fölmászok idáig szép lassan, innen föntebb soha... — Szája sötét üregébe besütött a nap, négy-öt foga kéken és zölden csillant a gyulladt húsbán, mint a romlandó keretbe ágyazott féldrágakő; talán, ha a tenyerén tartaná, el is hinnénk, türkisz az és zefir, s nem a bomlás penészszínei.

— Gyönyörűség? Miféle gyönyörűség? — kérdezte az író, kérdése állításnak hangzott, nem is várt választ.

— Hát a fű, meg a látvány. Tavasz, ugyebár... mit mondjak? Tavasz! — gesztikulálta is örömeiben, s ahogy a kezét emelte, a lába is velelendült, mulatságosan kalimpált a levegőben.

„Az el nem döntött dolgok reménysége — gondolta az író — persze, a tavasz.”

— No igen — felelte engedékenyen —, még szép nyár jöhet, igazi...

— Nem mindegy, milyen a nyár? — Burda izgatott lett, magyarázott, izzadt a zsírdudor a feje tetején. — Akármilyen, uram... Fakadó rózsá. A fákon megannyi madár.

— Megannyi — ismételte az író. Úgy nyílt a szája ketté, mintha harapni készülné, túl friss cipőből túl nagy falatot. — És abból magának mi a jó? Hogy röpülnek és csicseregnek?

Az emberke nem értette vagy mégiscsak okos volt, mert meg sem kísérelte a további magyarázatot.

A harmadik is odaérkezett, végre. Jellegtelenül sima felöltőben, arcán csak néhány, inkább vágásnak tetsző ránc, szemét és ajkát külön zárójelbe szorító figyelmeztetés. Szája — mint egy oldhatatlan mínuszjel — szorosan zárt, a tiltást a szeme fénye törte csak át. Valami megsemmisült ezen az arcon, hogy valami jobban kiemelődjön, éppen ezáltal.

— Szabad? — kérdezte és elfoglalta a pad bal felét.

Közrefogták az írókat és mégis távol maradtak tőle. Az író képet alkotott magában (ez az akarattól független és olyan kellemetlen is néha, mint a bőfűgés), libikókának látta a deszkát, két oldalt hintáznak, ő meg a vasoszlop, csak dörzsölődik közepén.

Az idegen az üldögélést pihenésnek szánta csupán, szükséges idővesztésnek egy újabb, fárasztó út előtt. Vállá zártsága, feje egyenes tartása elkülönítette a másik kettőtől, nem ellenséges, inkább bölcs és szerény ember kívülállása volt ez, aki tudja, a csevegés aligha érintheti s jómagának sincs e pillanatban közérdekű közlendője.

Kényszerű csönd támadt. Az író egymásra csapta a lábát, sálja térdéről lefordult, a homokot súrolta, mint a gyöngülő kakasok szárnya.

— És a levegő is kell — szólalt meg Burda, az újonnan érkezettben szövetségést sejtett. — Nekem fél tudóm van kérem — mint egy örömhírt, úgy

közölte — csak könnyű munkát végezhetek. És a könnyű munka rosszul fizet, tizenkét órát is elbabrállok egy nap, zacskóenyvezés, éjjeli ügyelet, telefonszolgálat... Az asszony meg teli van vízzel, fölpuffadt szegényke. Hát én ellopom azt az órát, kijövök ide, micsoda szépség, legelészik a tekintet, szeretek élni! Ez a finom levegő, le a tudómba... — nagyot szippantott, orrcimpája összelapul, az archúsa, mintha belső pumpa szivná, mélyen besüppedt.

— A levegő... a fél tüdejébe! — helyesbített az író, s bár csak őszinte volt, cinizmusnak hatott mégis.

A harmadik — az életszemű — hirtelen rádobta a tekintetét. Finom, elektromos acélhálóba szorította. Az író csuklott egyet, s könnyedén megremegett.

— A fél tudómba — bölintott Burda, sértettség nélkül, mint aki egy jó vicc csattanóját ismétli. — Bajt szülnek kérem, a túl magasra srófolt igények. Naponta viszek haza a piacról egy-egy csokor mezei virágot, nyáridőben, beállítom a csuportba; sárga, piros, kék, zöld, megvan abban minden... Télvíz idején megteszi egy csomag karotta, petrezselyem... Szép az élet, csak egy kis lelki nemesség kívánatik, s 'ime, észrevenni.

Az író kitépte magát bal szomszédja bűvöletéből. Furcsa agresszivitást érzett, s önmaga előtt is érthetetlen irigységet.

— Lelki nemesség... — hangja megint fölényes-gúnyosra sikeredett — inkább egy jó adag együgyűség, barátom...

— Nincsenek iskoláim — hagyta rá a másik. — Árnyaltabban a dolgokat nem nézhetem, de a jó kis elégedettség, azt nem kell kölcsönkérni, az van, hála Istennek, bennem. Kívánom Önnek is, szívemből kívánom. Nem csaltam, nem loptam, szerettem felebarátim, miért is búslakodnék?

— Láttam a boldogságot én, lány volt, szőke és másfél mázsa... — morogta az író, itt megakadt, nem emlékezett az idézetre pontosan.

— Másfél mázsa? — Burda dőcögve nevetett, mint az egészen kis fiúcskák. — Ez humor?

— Borzalom! — Az író idegesen felugrott, mint a bűgőcsiga, hosszú sáljába belepörgött, homok került a szájába, foga megcsikordult, köpött egyet. — Mindent, mindent a világon! Csak nem szembenézni. Csak nem bevallani. Hát persze.

Az újonnan érkezett szól-e, figyelte.

Az nem szólt, csak a pad közepére csúszott, az emberkéhez közelebb.

Az író úgy érezte, kitúrják. Valamiféle fontos helyről túrják ki, amit idáig mégiscsak ő birtokolt. Gyorsan visszatelepedett — most már a szélre szorulva. Burda bólogatott — nem félt ő semmiféle kötekedő alaktól. Mi történhet? Legfőljebb hamarább leballag.

A harmadik súlyosan megült közepen. Magasabb is volt a másik kettőnél. Karját jobbra-balra széttámasztotta, csuklóját a támla mögé rejtette.

Az írot nyugtalanította a kompozíció. Különös domb, különös póz. Szabálytalan kálvária.

„Legalább én lennék jobb felől” — gondolta, azután rögtön elröstellte magát. Konokan a porba nézett.

Burda mozdult elsőnek.

— Mennem kell — mondta harag nélkül — az árnyékból tudom, mikor kell mennem.

Nem látszott csüggedtnek.

— Holnap is nap van — tette hozzá, s egy másodpercre elbizonytalanodott. — Vagy nincsen? — kérdezte a középsőtől, majdnem rémülten.

— De igen — felelte az ismeretlen. Egyszerre volt szelíd és kemény; ígért is, ítél is egyszerre.

Burda, mint aki jól sejtette, könnyebbülten sóhajtott. További kellemes időtöltést kívánt, indult lefelé, a városba. Néha meg-megbicsaklott a lejtőn,

ilyenkor kezét előrenyújtotta, döccent egy kicsit, s mintha karó volna, tenyere alá simult a puszta levegő.

Az író is felpattant.

— Figyelte? Hallotta? Boldog! Ő boldog... Ő, vakok. Vakok.

— És maga? — kérdezte a férfi, emelkedett ő is.

— Én legalább látom. És szétkiáltom, amíg csak élek...

Magasított sapkája megbillent a fején. Hős vagy pojáca, ugyan ki dönthetné el a gyorsuló sötétben?

— Nagy kegyelem — mondta a másik —, nagy kegyelem.

— És akkor ez a szerencsétlen azt makogja... fél tüdővel... hogy a tavasz... meg a perc... a virág... a megannyi madár...

A férfi félbeszakította az amúgy is töredékes háborgást. Nem udvariatlanul, inkább tárgyilagosan.

— Nagy kegyelem — mondta ismét. Mintha ugyanaz a zenemű szólna, más hegedűvel. — Kegyelem az is. Egyiknek szólásra, másiknak viselésre.

Közelebb hajolt, érintette az író vállát. Nem akarta kioktatni, ezért csak ennyit szólt még:

— Bizony. Vakok vagyunk.

Már ment is, sietősen, de kapkodás nélkül, egyenletesen fölfelé a keskenyedő ösvényen, táskáját hóna alá szorítva, mintha az utolsó híradást vinné a völgyből a hegy tetejére.

Az író pedig ott maradt középen. Káromkodott. Egy fokkal megint bonyolultabb lett minden.

